

نگاهی به زندگی و شخصیت حضرت علی(رض) از منظر اهل سنت

عبدالعزیز قاضی زاده^۱
(مذهب: شافعی - استان فارس)

چکیده

حضرت علی شخصیتی است که تربیت یافته دامن پیامبر اسلام(ص) است، دوران کودکی را در نزد پیامبر سپری نمود و پس از بعثت پیامبر اکرم، نخستین ایمان آورنده به ایشان است. علی در تمام دوران رسالت پیامبر همواره در رکاب پیامبر اسلام برای دفاع از اسلام و اعتلای کلمه توحید مبارزه کرد و افتخارات فراوانی برای اسلام آفرید، احادیث و روایات رسیده از پیامبر اعظم در رابطه با شخصیت علی(رض) بیانگر عظمت و مقام والای آن حضرت در نزد پیامبر اکرم بود. در دوران پس از رحلت پیامبر نیز آن حضرت با صبر و بردباری جامعه اسلامی را همواره دعوت به وحدت نمود و خود نیز، به عنوان مشاور و امین به خلفا یاری می‌رساند. مطابق نقل متواتر حضرت علی پس از ۶۳ سال مجاهدت خستگی ناپذیر در راه اعتلای اسلامی و هدایت جامعه بشری در شب بیست و یکم ماه رمضان در محراب عبادت به مقام والای شهادت نائل آمد.

کلیدواژه‌ها: علی، پیامبر، منزلت و شخصیت، خلافت.

مقدمه

در دنیای امروز که معنویت گمشده بشریت است، شناساندن شخصیت‌های بی‌نظیری همچون حضرت علی که در همه مقاطع عمر گرانباهش می‌تواند برای نسل‌های عصر

۱- عضو شورای برنامه ریزی و امام جمعه اوز

حاضر الگو و اسوه کاملی باشد؛ امری شایسته، بلکه ضروری است. این ضرورت به ویژه در جامعه جهان اسلام که به سبب توطئه‌های دشمنان گرفتار نزاع و تفرقه و متأسفانه نسل‌کشی مسلمانان شده است، بیشتر خود را می‌نمایاند. با نگاهی به آنچه در کشورهای اسلامی مانند لیبی، مصر، عراق، پاکستان، لبنان، سوریه و ... می‌گذرد عمق فاجعه دردناکی که استکبار جهانی برای ملت مسلمان اعم از شیعه و سنی ترسیم کرده و به دنبال تحقق آن است، روشن می‌شود. بررسی شخصیت ممتاز حضرت علی به عنوان یکی از مهم‌ترین محورهای وحدت مسلمانان و تبیین سیره وحدت‌آفرین آن حضرت در دوران سایر خلفای راشدین می‌تواند امروز درسی راهگشا برای مسلمانان باشد.

در این نوشتار کوتاه که به مناسبت فرارسیدن سالروز شهادت آن بزرگ مرد تاریخ منتشر می‌شود، برآنیم با نگاهی گذرا جایگاه و منزلت آن حضرت در منابع اهل سنت، گامی در جهت تقویت وحدت بین مذاهب اسلامی برداشته شود و روح اخوت که از مهم‌ترین درسهای آن حضرت به جوامع اسلامی است، در جامعه ما تقویت گردد.

شخصیت حضرت علی

سخن از شخصیت حضرت علی بن ابی‌طالب (رض) کار آسانی نیست، آن امام همام، نخستین مسلمان بعد از خدیجه کبری (رض) زوج بتول، ابن عم رسول الله (ص)، شیر خدا، فاتح خیبر، امام مشارق و مغارب، صاحب ذوالفقار، اولین خلیفه بنی هاشم و چهارمین خلفای راشدین و نخستین امامان عترت و ... نمی‌توان با قلم شکسته و ناتوان چیزی را نوشت، و یا با زبان غیر گویا سخنی را گفت، ولیکن از باب ما لا یدرک کله لا یترک جله، خلاصه‌ای از سیرت آن امام بزرگوار می‌توان نوشت که به قول شاعر: آب دریا را اگر نتوان کشید / هم به قدر تشنگی باید چشید.

شرح حال علی بن ابی‌طالب در چند سطر

«اسم الذی أعشقتَه أوْلُه ناظرُه: إن فاتی اوْلُه فإن لی آخرَه»؛ «نامی که من عاشق او هستم حرف اول آن نام، بیننده اوست؛ یعنی حرف (عین) که در زبان عربی به معنای چشم است

و اولین حرف از نام حضرت علی است.

اگر حرف اول آن اسم از من فوت شد، آخر آن (لی) برای من است؛ یعنی آن اسم مبارک (علی) = ع + لی که به معنای بلند مرتبه است.

علامه حافظ ابن حجر عسقلانی شافعی مذهب در کتاب «تقریب التهذیب» خود می‌نویسد: «علی بن ابی طالب بن عبدالمطلب بن هاشم الهاشمی، ابن عمّ الرسول (ص) و زوج ابنته، من السابقین الأولین، المرجح أنه اول من أسلم، و هو: أحد العشرة، مات فی رمضان سنة اربعین، و هو یومئذ أفضل الأحمیاء، من بنی آدم بالأرض بإجماع اهل السنة؛ و له ثلاث و ستون سنة علی الأرجح» (ابن حجر، ۱۴۲۲ق، ج ۲، صص ۴۴ و ۴۵)؛ «علی پسر ابوطالب

پسر عبدالمطلب پسر هاشم، از قبیله بنی‌هاشم، پسر عموی رسول الله (ص)، همسر فاطمه زهرا (رض)، از سابقین اولین که بدین مبین اسلام مشرف شده‌اند، بنا به قول موثق و معتبر او اولین کسی است که اسلام آورده است، و یکی از ده یار بهشتی است. و در ماه مبارک رمضان سال ۴۰ هجری به درجه رفیع شهادت نائل گردید. به اتفاق مسلمانان حضرت امیرالمؤمنین علی (رض) در هنگام ضربت بهترین زندگان بشریت بر کره زمین بوده‌اند و بنا به قول معتمد و معتبر ۶۳ سال عمر کردند». اصحاب کتب سته از حضرت علی (رض) در کتب شش‌گانه حدیث، روایت کرده‌اند. این مطلب ابن حجر با رمز (ع)؛ یعنی جماعت و اصحاب کتب سته در ترجمه حضرت علی (رض) بیان داشته که بخاری، مسلم، ابوداود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه از حضرت علی (رض) روایت کرده‌اند.

زندگانی حضرت علی (رض)

بنا به اصح تواریخ، حضرت علی (رض) ده سال قبل از بعثت، و ۲۳ سال قبل از هجرت در شهر مکه مکرمه به دنیا آمد. مادرش فاطمه بنت اسد او را حیدر نام نهاد که از جهت معنی همانم پدر خودش بود، ولی ابوطالب نامش را تغییر داد و او را علی نامید.

مجاهد بن جبر که از بزرگان تابعین است، می‌گوید: «یکی از نعمتهای خداوند متعال بر حضرت علی بن ابیطالب (رض) کفالت و سرپرستی پیامبر (ص) بر وی بود» (طبری، بی‌تا، ج ۲، ص ۳۱۳).

اهل سیرت می‌نویسند: چون قریش با بحران اقتصادی روبرو شدند، ابوطالب مردی عیالمند بود، درآمدهایی که از راه تجارت و بازرگانی به دست می‌آورد، به خوبی کفاف معیشت روزگارش نمی‌کرد، پیشنهاد رسول الله (ص) به عمویش عباس (رض) چنین بود که فرمود: «ای عباس برادرت ابوطالب مردی عیالمند است، خوب است بار او را سبک کنیم. من یکی از فرزندان او را به نزد خود می‌برم. تو نیز یکی را پیش خودت ببر، عباس (رض) با این پیشنهاد موافقت کرد و به اتفاق نزد ابوطالب رفتند، و کفالت فرزندان او را خواستار شدند، ابوطالب گفت: «عقیل را برایم بگذارید، و هر کدام از فرزندان که می‌خواهید،

بیرید». آنگاه رسول خدا(ص)، علی(رض) را و عباس، جعفر را به خانه خود بردند (مصری، ص ۵).

مرحوم سید عبدالرحیم خطیب می‌نویسد: «علی اکنون شش ساله بود که به خانه محمد که تاکنون به رسالت مبعوث نشده بود آمد، و تا آنگاه که رسول الله(ص) از مکه به مدینه هجرت کرد، در خانه رسول الله(ص) بود، و خدا نه تنها او را از پرستش اصنام و از تعظیم شعائر شرک و طبائع جاهلیت حفظ فرمود؛ بلکه مسلماً در این خانه که مشیت رب العالمین بر این بوده که بیت النبوت باشد، از همان اوان کودکی تحت عنایت رسول الله رب العالمین و پرورش در خانه نبوت متخلق به اخلاق و سجایای حمیده و متحلی به حُلل و خصال حسنه‌ای شده که در خانه و خانواده‌های دیگر مکه بدین‌گونه میسر نبود» (خطیب، ص ۱۵۱).

اسلام آوردن حضرت علی(رض)

علامه سیوطی که از فقهای شافعی مذهب می‌باشد، می‌نویسد: «أخرج ابویعلی عن علی(رض) قال: بُعث رسول الله(ص) يوم الاثنين و اسلمت يوم الثلاثاء» (سیوطی، ۱۹۶۴م، ص ۱۶۶؛ مصری، ص ۱۰)؛ «پیامبر اسلام در روز دوشنبه به پیامبری برگزیده شد و من روز سه شنبه مسلمان شدم».

اهل سیرت مانند ابن اسحاق و ابن هشام می‌نویسند: «روزی رسول الله(ص) و همسرش خدیجه(رض) مشغول نماز و عبادت بودند که علی(رض) متوجه آنان شد و از پیامبر(ص) پرسید این چه عملی است که شما انجام می‌دهید؟ رسول الله(ص) فرمودند: این نماز است همان دین برگزیده خداست که پیامبرانش را بدان مبعوث نموده است، و از تو می‌خواهم که تنها خدای یگانه را پرستش کنی، به لات و عزی کفر ورزی؛ علی(رض) گفت: چیز جدیدی است که قبلاً نشنیده‌ام، با پدرم مشورت می‌کنم» (ابن کثیر، ۱۴۱۶ق، ج ۳، ص ۳۰؛ خطیب، ص ۱۵۲؛ مصری، ص ۱۰). اما طولی نکشید که اسلام خود را آشکار کرد و گفت: نیازی ندیدم که در این مورد با پدرم مشورت کنم. حضرت علی(رض) در خیرخواهی و

صدق و صحت گفتار حضرت رسول اکرم (ص) هیچ نوع شک و تردیدی نداشت، و به شدت تحت تأثیر جلال و جمال آیات مقدسه قرآن قرار گرفته بود؛ بنابراین دعوت آن حضرت را فوراً قبول کرد و به او ایمان آورد و دین حق را پذیرفت (خطیب، ص ۱۵۲؛ مصری، ص ۹).

هجرت حضرت علی (رض)

چون کفار قریش مطلع شدند که یکی بعد از دیگری از یاران رسول الله (ص) راه هجرت به مدینه منوره در پیش می‌گیرند و به زودی رسول الله (ص) به مسلمانان مهاجر در مدینه می‌پیوندد و در آنجا حکومت اسلامی تشکیل می‌دهد، این احساس خطری بود که قریشیان به فکر چاره افتادند و سرانجام در جلسه‌ای که در «دارالندوة» تشکیل گردید، بر قتل محمد تصمیم گرفتند. مشرکان برای عملی ساختن این تصمیم به انتظار فرا رسیدن شب موعود بودند که حضرت جبرئیل (ع) به رسول الله (ص) خبر داد که امشب در خانه نخواهد و حضرت رسول (ص) علی (رض) را به جای خود خواباند، ناگهان دم صبح کافران متوجه شدند که به جای پیامبر (ص)، حضرت علی (رض) در بستر او خوابیده است. در شب هجرت، این یک نوع جان‌فدایی و شجاعتی است که حضرت امیر (رض) بدان افتخار می‌کند، هر چند مطمئن بودند که کافران نمی‌توانند به او آسیبی برسانند، باز هم احتمال خطر وجود داشته است که در شب هجرت بر فراش رسول الله (ص) بخوابد.

علی (رض) به دستور حضرت رسول (ص) امانت‌های مردم مکه که به نزد رسول الله (ص) گذاشته بودند به صاحبانش برگردانید و برای سفر هجرت به مدینه خود را آماده ساخت (خطیب، ص ۱۵۵ و ۱۵۶؛ مصری، ص ۱۱). مورخ مشهور ابن سعد می‌نویسد: «حضرت علی (رض) پس از هجرت رسول الله (ص) سه روز در مکه مانده و سپس به سوی مدینه رهسپار شدند، وی شب به راه ادامه داد و روزها در جایی خود را پنهان می‌کرد و سرانجام در نیمه ماه ربیع الاول در محل قباء به پیامبر خدا (ص) پیوست» (ابن سعد، ج ۳، ص ۲۲).

عقد اخوت (پیمان برادری) در مدینه منوره

شیخ محمدرضا مصری در کتاب خود الامام علی می‌نویسد: «إن رسول الله (ص) آخی بین

المهاجرین ثم آخی بین المهاجرین و الأنصار بعد الهجرة و قال لعلی فی کل واحدة منهما أنت آخی فی الدنيا و الآخرة» (مصری، ص ۶)؛ «بدرستی که پیامبر (ص) بین مهاجرین عقد برادری بست و سپس بین مهاجرین و انصار بعد از هجرت همان پیمان را بست، و در هردو مرحله به علی گفت تو ای علی برادرم هستی هم در دنیا و هم در آخرت».

ازدواج حضرت علی (رض) با فاطمه زهرا (رض)

بنا به روایت مستند در سال دوم هجری در ماه ذی حجه حضرت رسول اکرم (ص) دخترش فاطمه زهرا (رض) را به ازدواج حضرت علی (رض) درآورد، و به فاطمه گفت: «عقد نکاح تو را با محبوب‌ترین مرد اهل بیت خودم بستم».

این ازدواج و پیوند مبارک زناشویی آن دو بزرگوار تاریخ، با دعای خیر و برکت خیر المرسلین با برکت‌تر شد. در روایت چنین آمده که رسول الله (ص) در شب زفاف آن زوجین هم‌کفو دعا نمودند و از پیشگاه خداوند سبحان این‌گونه خواستار شدند: «اللهم بارک فیهما و بارک علیهما و بارک فی نسلهما» (مصری، ص ۷)؛ «خدایا خیر و برکت شامل آن دو (علی و فاطمه) بگردان، در [زندگیشان] برکت بیانداز، در نسل و ذریه [مبارک و مطهر] ایشان نیز برکت بیانداز». هنگام ازدواج حضرت فاطمه زهرا (رض) بنا به روایت مشهور ۱۸ ساله بوده‌اند. سید عبدالرحیم خطیب می‌نویسد: «ذریه و نسل رسول الله همین سادات و سیدات حسنی و حسینی همه از حسن و حسین پسران طیب سیدتنا فاطمه بنت رسول الله (ص) هستند، و این دو نفر سلاله طاهره علی بن ابی‌طالب می‌باشند، پس اصل و منشأ ذریه رسول الله (ص) علی بن ابی‌طالب همسر فاطمه است» (خطیب، ص ۱۵۶). سپس به روایتی استناد می‌کند که: «إِنَّ الله جعل ذریة کل نبی من صلبه، و جعل ذریة من صلب هذا» (همان)؛ «پیامبر (ص) فرمود: خدا نسل همه انبیا را از پشت خود آنها قرار داده و نسل من از پشت این شخص - علی بن ابی‌طالب (رض) - است».

فرزندان علی (رض)

ثمره ازدواج سیدنا علی بن ابی‌طالب با سیدتنا فاطمه زهرا همان فرزندانی است که از

شهرت تاریخی و جهانی برخوردارند: امام حسن مجتبی، امام حسین سیدالشهداء، بی بی زینب کبری، بی بی ام‌کلثوم همسر عمر بن خطاب (رض) و از غیر فاطمه (رض) برای علی بن ابی طالب فرزندان است که ۱۲ پسر و ۱۶ دختر می‌باشند (خطیب، صص ۳۱۷ و ۳۲۳).

شجاعت و جوانمردی علی (رض)

شجاعت و دلیری حضرت امیرالمؤمنین علی (رض) زبازرد عام و خاص می‌باشد، و در عین حال که سیدنا علی (رض) مردی شجاع و نیرومند بود، به مسائل شرع خبیر و آگاه بود. واژه ترس و هراس در قاموس زندگی آن امام همام وجود نداشت. از هیچ پیشامدی هر چند خطرناک بود، دلهره نداشت و نمی‌ترسید. مرد روحانی، پارسا، زاهد، عارف و بصیر و با حکمت بود. در میدان نبرد، مرد جنگ و دلیر و اهل نبرد بود که کسی جرأت مبارزه با او نداشت. در فهم مسائل دینی و بینش شرعی هم طراز نداشت تا آنکه حضرت عمر بن خطاب (رض) فرمودند: «لولا علیّ لهلک عمر». شجاعت و قدرت بازو و قوت قلب آن قهرمان اسلام در موارد و مواطن متعددی تجلی کرده که همه آنها تاریخ را ضبط کرده است و ما به نمونه‌هایی از آن اشاره می‌کنیم:

۱. در شب هجرت رسول اکرم (ص) که مشرکان مکه قصد کشتن حضرت را داشتند؛ بنا به دستور حضرت رسول اکرم (ص)، حضرت علی (رض) مأموریت خطیر دینی را پذیرفت و در آن شب در بستر مبارک رسول الله (ص) خوابیده و خود را در معرض خطر شدید قرار داد، که ممکن بود به قیمت جاننش تمام شود، ولی دلیرانه با اخلاص دستور رسول الله (ص) را پذیرفت (خطیب، صص ۱۶۴).

۲. در جنگ بدر در سال دوم هجری، حضرت علی (رض) جوان بیست و پنج ساله‌ای بود که در جنگ تن به تن بر رقیبش ولید بن عتبه، سلحشور ماهر قریش، پیروز گردید و با یک ضربت شمشیر ولید را به جهنم فرستاد (همان، صص ۱۶۸).

۳. در سال پنجم هجری در جنگ احزاب (خندق) عمرو بن عبدود، پهلوان کم‌نظیر عرب، طلب مبارزه نمود، حضرت علی (رض) جوان کم‌سابقه رقیب او گردید و با پیش‌دستی

عمرو را با یک ضربت شمشیر از پای در آورد؛ که همراهان عمرو از این عمل شجاعانه حضرت علی (رض) مبهوت و مرعوب شدند (همان، ص ۱۷۲).

۴. دلاوری و شجاعت حضرت علی (رض) در تمام جنگهای دوران رسالت و در زمان خلفای راشدین و در هنگام خلافت خود حضرت در تمام صحنه‌ها زبانزد عام و خاص و حتی غیر مسلمانان است.

ابن ابی شیبه در کتاب مصنف از لیث بن سعد از امام محمد باقر (ع) از جابر بن عبدالله انصاری (رض) نقل می‌کند: «حضرت علی (رض) در جنگ خیبر درب قلعه را بلند کرد تا مسلمانان بالا رفتند و آن را فتح نمودند، این درب چنان سنگین بوده که کمتر از چهل نفر نمی‌توانند بلند کنند» (متقی هندی، ص ۱۲۰).

فصاحت و بلاغت حضرت علی (رض)

کسانی که خطبه‌ها و مواعظ و کلام حضرت علی (رض) را مطالعه کرده و یا شنیده‌اند و یا شعری از اشعار او را خوانده‌اند و از ذوق عربی و قواعد و ادبیات عرب برخوردارند؛ کلام علی (رض) را در اعلائی بلاغت و فصاحت می‌بینند و در این امر شکی نیست؛ چون حضرت علی (رض) پرورش یافته فصیح‌ترین فصحا و بلیغ‌ترین بلغای جهان بوده است (خطیب، ص ۱۷۴).

در اینجا به نمونه‌هایی از کلام حضرت علی (رض) اشاره می‌گردد:

۱. شناسنامه و تعریف اسلام: «لأنسین الاسلام نسبة لم ينسها أحد قبلي، الاسلام هو التسليم، و التسليم هو اليقين، واليقين هو التصديق، والتصديق هو الاقرار، والاقرار هو الأدا، والأدا هو العمل» (نهج البلاغه، حکمت ۱۲۵)؛ «اسلام را چنین تعریف می‌کنم که پیش از من کسی آن‌گونه معرفی نکرده باشد: اسلام همان تسلیم در برابر خدا و تسلیم همان یقین داشتن و یقین، اعتقاد راستین و باور راستین، همان اقرار درست و اقرار درست، انجام مسئولیتها، و انجام مسئولیتها، همان عمل کردن به احکام دین است».

۲. وصف علم و مرتبه علمای دین در نگاه حضرت علی(رض): «الناس من جهة التمثال أكفا ابوهم آدم و الأم حواء و إن یکن لهم فی أصلهم شرف. یفاخرون به فالطین و الماء ما للفضل الا لأهل العلم انهم. علی الهدی لمن استهدی أدلاء ففز بعلم تعش حیآبه أبدا. فالناس موتی و اهل العلم أحياء و قيمة المرء ما قد كان یحسنه. و الجاهلون لأهل العلم أعداء» (خطیب، ص ۱۷۵)؛ «افراد بشر از نظر شکل و ساختمان بدن با هم برابرند، پدرشان آدم و مادرشان حوا است و اگر کسی به اصالت خود بنازد و خود را بر دیگری برتر داند، باز هم برتری ندارد؛ چون اصل همه انسانها آدم و آدم از گِل (خاک و آب) است. فضل و برتری کسی بر دیگر ندارد، جز اهل علم که مردم را ارشاد و راهنمایی می‌کنند. علم دین را بیاموز تا همیشه زنده بمانی، مردمان مردگانند، ولی علما زنده و جاودانند. ارزش هر شخص در میان مردم به همان اندازه علم و دانش اوست، و نادانان همیشه دشمن دانشمندان هستند».

۳. اوصاف امام و رهبر و مسئول هر پست و مقام از دیدگاه علی(رض): «من نصب نفسه للناس اماما، فعلیه أن یبدأ بتعلیم نفسه قبل تعلیم غیره، و لیکن تأدیبه بسیرته قبل تأدیبه بلسانه، و معلم نفسه و مؤدبها أحق بالاجلال من معلم الناس و مؤدبهم» (نهج البلاغه، حکمت ۷۳)؛ «کسی که خود را رهبر مردم قرار داد، باید پیش از آنکه به تعلیم دیگران پردازد، خود را بسازد، و پیش از آنکه به گفتار تربیت کند، با کردار تعلیم دهد؛ زیرا آن کس که خود را تعلیم دهد و ادب کند، سزاوارتر به تعظیم است از آنکه دیگری را تعلیم دهد و ادب بیاموزد».

فضایل حضرت علی(رض)

روایات و اخبار در شأن و مقام حضرت علی(رض) بیش از این است که همه را در این مقاله مختصر گنجانید. امام احمد بن حنبل می‌فرماید: «ما ورد لأحد من أصحاب رسول الله(ص) من الفضائل ما ورد لعلی(رض)»؛ «آنچه از فضایل و اوصاف و مناقب برای فرد فرد اصحاب و یاران گرامی رسول الله(ص) وارد شده، همه آن صفات و فضایل در شخصیت حضرت علی(رض) جمع شده است». گذشتگان ما از علما و اندیشمندان

قدیم و علمای معاصر کتابهای زیادی در مناقب و فضایل آن حضرت نوشته‌اند که به هر کتابخانه‌ای در دنیا و یا کتاب‌فروشی مراجعه نماییم، مؤلفات فراوانی در این زمینه به چشم می‌خورد و من به نمونه‌هایی از آن کتابها اشاره می‌کنم: ۱. کتاب «خصائص امیرالمومنین علی بن ابی‌طالب (رض)»، تألیف ابو عبدالرحمن حافظ نسائی. ۲. کتاب «مناقب علی بن ابی‌طالب»، تألیف ابوالحسن علی بن محمد واسطی شافعی مشهور به «ابن المغازلی». ۳. کتاب «الامام علی بن ابی‌طالب رابع الخلفاء الراشیدین»، تألیف محمدرضا مصری. ۴. کتاب «تاریخ الخلفاء»، تألیف جلال الدین سیوطی شافعی. ۵. کتاب «صهرین»، تألیف علامه سید عبدالرحیم خطیب. ۶. کتاب «علی در کتب اهل سنت»، تألیف آیت الله سید محمدباقر موسوی همدانی.

در همه این کتابها روایات و احادیث فراوانی وجود دارد که دلالت صریح بر فضایل و مناقب حضرت امیر (رض) دارد.

نیابت از رسول الله (ص) در ابلاغ پیام برائت از مشرکین

در سال نهم هجری، رسول الله (ص) حضرت ابوبکر صدیق (رض) را امیر و سرپرست حجاج مقرر فرمود؛ تا با آنها حج را برگزار کند، هنوز مشرکان مکه و اطراف به شیوه و روش جاهلی مراسم حج را انجام می‌دادند. حضرت صدیق (رض) با سیصد تن از مسلمانان از مدینه منوره عازم مکه مکرمه شدند، و پس از حرکت این کاروان، آیاتی چند از اول سوره برائت (توبه) بر رسول الله (ص) نازل شد، پس از نزول آیات برائت، رسول الله (ص) علی بن ابی‌طالب (رض) را به حضور خود دعوت نمود و فرمود: «این آیات نخستین سوره برائت را بگیر و در روزهای عید قربان و ایام منی هنگامی که مردم در منی مستقر هستند، بر آنان بخوان و علاوه بر آن پیام مرا نیز به مردم برسان». حضرت علی (رض) زود و سریع به حضرت ابوبکر (رض) رسید. ابوبکر گفت: امیری یا مأموری؟ آیا مأموریتی دارید یا اینکه سرپرستی حجاج به شما واگذار شده است؟ حضرت علی (رض) گفت: «برای انجام مأموریتی آمده‌ام»، سیدنا علی همراه حضرت ابوبکر (رض) مراسم حج را اداء نمود و سپس در روزهای عید قربان پیام سوره برائت را از جانب رسول الله (ص) به مردم ابلاغ

نمود و پیام رسول الله (ص) که فرموده بودند: «ألا يطوف بالبيت عريان ولا يحج هذا البيت بعد هذا العام مشرك»؛ «ای مردم هیچ مشرکی بعد از امسال حج نگذارد، و هیچ برهنه‌ای خانه خدا را طواف نکند، و کسی که با پیامبر خدا عهد و پیمان دارد، آن عهد و پیمان تا پایان مهلت خود معتبر است» را به مردم رسانید (ابن هشام، ج ۴، ص ۱۴۱).

حجة الوداع و نیابت علی (رض) در نحر قربانی رسول الله (ص)

در سال دهم هجری حضرت رسول اکرم (ص) با عده زیادی از مدینه منوره و اطراف به قصد ادای مراسم حج و عمره عازم مکه مکرمه شدند، حضرت علی (رض) در حالی که از نجران یکی از شهرهای یمن باز می‌گشت، به قصد ادای فریضه حج خود را به پیامبر رسانید، تا در رکاب آن حضرت مراسم حج را انجام دهد، در روز عید قربان رسول الله (ص) ۶۳ شتر از یکصد نفر شتر به دست مبارک خود نحر و قربانی کرد و بقیه ۳۷ شتر دیگر به علی (رض) داد تا آنها را نحر و قربانی کند.

علی و خلفای راشدین (رض)

خلافت و امامت نزد اهل سنت و جماعت از مهمات دین است. خلافت به معنای ریاست عامه امت به طریق نیابت و جانشینی رسول الله (ص) در حفظ شعائر اسلامی و سیاست دنیوی و اخروی. مانند اقامه نماز جمعه و جماعت، احیای کعبه به حج و عمره، امر به معروف و نهی از منکر، ترتیب لشکر و سربازان اسلام و آمادگی جنگی برای دفاع از حوزه اسلام و ... (فقیهی، ص ۱۲۵).

خلفای راشدین عبارتند از: ابوبکر صدیق، عمر فاروق، عثمان ذی النورین، علی مرتضی و امام حسن مجتبی (رض).

حضرت علی (رض) در دوران خلافت سه خلیفه قبل از خود نهایت همکاری و راهنمایی با ایشان داشته است و در اینجا به طور مختصر به نمونه‌هایی از آن فداکاریهای حضرت امیر (رض) اشاره می‌گردد:

۱. علامه ابن کثیر می‌نویسد: «و قد روی الدارقطنی عن ابن عمر (رض) قال: لما لما برز ابوبکر (رض) إلى ذی القصة و استوی علی راحلته، أخذ علی بن ابی طالب بزمامها و قال: إلى أين یا خلیفة رسول الله؟ ...» (البداية و النهایة، ج ۶، ص ۳۸۵)؛ «حافظ دارقطنی از عبدالوهاب از مالک از زهری از سعید بن المسیب از عبدالله بن عمر (رض) روایت می‌کند که چون ابوبکر صدیق (خلیفه اول) به مرکب خویش سوار شد و به سمت «ذی القصة» حرکت کرد، علی بن ابی طالب زمام مرکب را گرفت و گفت: ای خلیفه رسول الله (ص) به کجا می‌روی؟ من به تو همان چیزی را می‌گویم که رسول الله (ص) در روز احد گفته است. شمشیرت را در نیام کن و ما را به غم فراغت مبتلا مگردان؛ زیرا به خدا سوگند اگر صدمه‌ای به تو [ای خلیفه] برسد، نظم امت اسلام از هم می‌پاشد؛ بنابراین به مدینه برگرد.» ابوبکر (رض) نیز به بنا به مشورت و ممانعت حضرت علی (رض) به مدینه بازگشت.

۲. امام محمد باقر فرمودند: «یکبار ابوبکر (رض) به دردی مبتلا شده بود که حضرت علی (رض) دستش را با آتش گرم می‌کرد و بر محل درد می‌گذاشت» (سیوطی، الدر المنثور، ج ۴، ص ۱۰۱).

۳. در دوران خلافت صدیق و فاروق و ذی النورین، حضرت علی (رض) به عنوان قاضی، مشاور، وزیر، دلاور جنگی امیر و فرمانده خدمات ارزنده‌ای به اسلام داشته‌اند و الفت و

همیاری و همکاری آن حضرت سبب تقویت خلافت راشد شده است تا آنجایی که عبارت مشهور از خلیفه دوم نقل شده است «لولا علیّ لهلک عمر»؛ «اگر علی نبود عمر هلاک و ناکام و ناموفق می‌شد».

خلافت علی(رض)

پس از خلافت عثمان بن عفان(رض) به اتفاق اهل حل و عقد خلافت و رهبری حضرت علی بن ابی‌طالب(رض) در شهر مدینه منوره اعلام شد و مسلمانان اطراف دولت اسلامی نیز با او بیعت کردند به جز افراد اندکی که بیعتشان با حضرت علی(رض) مشروط بود.

دوران خلافت حضرت علی(رض) دوران آشوب و فتنه‌های داخلی بود که نتیجه آن جنگ جمل و صفین و نهروان و پدیده خوارج بود که سرانجام حضرت علی(رض) پس از خلافت چهار سال و چند ماه به دست اشقی الناس، ابن ملجم مرادی، در ماه رمضان سال ۴۰ هجری به درجه رفیع شهادت نائل گردید.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم.
۲. نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی.
۳. ابن کنیر، البدایة و النهایة، قاهره، دار ابی جان، چاپ اول، ۱۴۱۶ق/ ۱۹۹۶م.
۴. خطیب، عبدالرحیم، صهرین، انتشارات حیدری، چاپ چهارم، ۱۳۷۱ش.
۵. سیوطی، الدر المنثور.
۶. همو، تاریخ الخلفا، قاهره، مطبعة المدنی، چاپ سوم، ۱۳۸۳ق/ ۱۹۶۴م.
۷. طبری، محمد بن جریر، تاریخ طبری، دارالمعارف.
۸. ابن حجر عسقلانی، تقریب التهذیب، بیروت، چاپ سوم، ۱۴۲۲ق.
۹. فقیهی، احمد، نصیحة الدینیة.
۱۰. متقی هندی، کنز العمال.
۱۱. مصری، محمدرضا، الامام علی بن ابی‌طالب رابع الخلفا الراشیدین، بیروت، دار الکتب العلمیه.
۱۲. موسوی همدانی، سید محمدباقر، علی در کتب اهل سنت، انتشارات واژه آرا، ۱۳۸۰ش.